

امام خمینی (س) و مفاهیم اخلاقی / ۵

اخلاق مسؤولان

علی اکبر ذاکری

BP
/۲۵۴/
۹/
۲۲
الف ۱۳

ذاکری، علی اکبر

اخلاق مسئولان نظام اسلامی / نویسنده علی اکبر ذاکری. - تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۸۴. ۱۱۶ ص. - (امام خمینی رحمه الله و مفاهیم اخلاقی: ۵)

ISBN: 964 - 335 - 732 - 5

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

کتابنامه: ص ۱۱۳-۱۱۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. کارگزاران حکومتی - ۲. اخلاق حرفه‌ای. ۲. اخلاق اسلامی. الف. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س) - دفتر قم. مؤسسه چاپ و نشر عروج. ب. عنوان.

۲۹۷ / ۶۵۸

م ۸۴ - ۲۹۱۹

۳ الف ۲ / ۹ / ۲۵۴ BP

کتابخانه ملی ایران

کد / م ۱۹۲۹

مؤسسه چاپ و نشر عروج

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
پیشگفتار.....	۱۳
اخلاق.....	۱۵
مسئولان نظام اسلامی.....	۱۷

اصول بنیادی اخلاق مسئولان.....	۲۳
۱. ایمان.....	۲۳
۲. تقوا.....	۲۶
۳. ترکیه و تهذیب نفس.....	۲۸
ضررهای عدم تهذیب نفس.....	۳۰
الف. ایجاد مشکل برای مردم.....	۳۰
ب. ایجاد اختلاف.....	۳۱
ج. طغیان و سرکشی.....	۳۱

❖ اخلاق مسئولان نظام اسلامی

❖ نویسنده: علی اکبر ذاکری

❖ ناشر: چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س))

❖ چاپ سوم: ۱۳۸۷ / ۳۰۰۰ نسخه

❖ قیمت: ۱۱۰۰ تومان

خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فروردازی، فروشگاه مرکزی، تلفن: ۶۶۴۰۴۸۷۳ - دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

خیابان انقلاب، تقاطع حافظ، فروشگاه شماره ۱، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای زاندارمری، فروشگاه شماره ۲، تلفن: ۶۶۹۵۵۷۳۷

حرم مطهر حضرت امام خمینی (س)، ضلع شمالی، فروشگاه شماره ۳، تلفن: ۵۵۲۰۳۸۰۱

کلیه نمایندگیهای فروش در استانها

نشانی الکترونیکی: pub@imam-khomeini.ir

مراکز پخش

- د. هلاکت در دنیا و آخرت ۳۱
۴. امانتداری ۳۲
۵. عدل گرایی ۳۴

سلوک فردی و اجتماعی مسئولان

۱. اخلاص ۴۰
۲. اعتراف به اشتباه ۴۳
۳. اعتماد به نفس ۴۶
۴. انتقاد پذیری ۴۸
- الف. منطقی باشد ۵۰
- ب. با آرامش باشد ۵۱
- ج. همراه مصلحت و بدون تضعیف باشد ۵۲
- د. انتقاد نه انتقام جویی ۵۳
۵. انضباط در مصرف بیت المال ۵۴
۶. تواضع ۵۷
۷. خدمتگزاری ۵۹
۸. ساده زیستی ۶۱
۹. صبر و استقامت ۶۵
۱۰. عفو و احسان ۶۹
- الف. رأفت و رحمت ۷۱
- ب. رفق و مدارا ۷۲
- ج. صفح و گذشت ۷۴
۱۱. قانونگرایی ۷۵

- الف. تشویق ۷۷
- ب. اصلاح ۷۸
۱۲. مشورت ۷۹
۱۳. نظم ۸۳
- آسیب‌های اخلاقی مسئولان
۱. اختلاف ۸۷
۲. چاپلوسی ۸۸
۳. حرص ۹۰
۴. دشمنی ۹۴
۵. زورگویی ۹۶
۶. فساد ۹۸
- الف. مراقبت ۱۰۲
- ب. اصلاح ۱۰۳
- ج. پاکسازی ۱۰۴
۷. قدرت طلبی ۱۰۴
۸. کم کاری ۱۰۵
- کتابنامه ۱۰۹
- ۱۱۳

مقدمه

حجاب‌های چندی، نسل جوان را از شناخت اندیشه‌های جامع و منظومه فکری و گستره شخصیت امام خمینی باز می‌دارد. یکی از این پرده‌ها، حجاب معاصرت یا هم‌روزگاری است. این نکته موجب شده است تا دقیقاً گستره و نفوذ اندیشه و آرای امام آن گونه که باید، شناخته نشود. غلبه بر این مانع غالباً تنها از طریق گذر ایام حاصل می‌گردد.

دومین حجاب نقش قدرتمند سیاسی امام است. چهره مسلط امام در عرصه سیاست چند دهه اخیر کشور مان، هرچند برکت زا و ارجمند بوده، اما مانع از آشکار شدن دیگر ابعاد ایشان گشته است. در نتیجه بُعد سیاسی ایشان بر دیگر ابعاد و بویژه بُعد اخلاقی و عرفانی ایشان غلبه داشته و کسانی که ایشان را می‌شناسند بیشتر از رهگذر سیاست است.

سومین حجاب، پیشینه علمی ایشان و واژگان خاصی است که برای بیان اندیشه‌های خود برمی‌گزیدند. ایشان به دلیل بهره‌مندی گسترده از دانش‌های مختلف اسلامی چون فقه، اصول، تفسیر، کلام، عرفان

و فلسفه، دارای واژگانی گسترده بودند. نگاهی به آثاری چون شرح چهل حدیث یا شرح حدیث جنود عقل و جهل این نکته را آشکارتر می‌سازد. این گستره واژگانی گرچه بیانگر عمق اندیشه‌های امام است، اما فهم آرای ایشان را برای کسانی که از چنین زمینه‌ای برخوردار نیستند، دشوار می‌نماید.

مجموعه "امام خمینی علیه السلام و مفاهیم اخلاقی" کوششی است برای فرارفتن از پاره‌ای از این حجاب‌ها و آشنا ساختن نسل جوان با یکی از ابعاد اساسی امام؛ یعنی بعد اخلاقی. نویسندگان این مجموعه کوشیده‌اند تا مفاهیم کلیدی اندیشه اخلاقی امام را به گونه‌ای منظومه وار توضیح دهند و زمینه را برای درک کامل‌تری از آرای اخلاقی امام فراهم آورند. مفروض نویسندگان این مجموعه آن بوده است که نقطه عزیمت امام، اخلاق بوده و حتی نگاه ایشان به سیاست از این منظر بوده است، لذا پدید آوردن چنین مجموعه‌ای برای فهم اندیشه مرکزی ایشان لازم است.

در ارائه این مجموعه جنبه‌های زیر مورد توجه خاص نویسندگان بوده است:

۱. رعایت نثر معیار و توجه به اصول درست نویسی؛
۲. رعایت جنبه برانگیزندگی در نوشته، چرا که هدف اخلاق، برانگیختن انسان و تشویق او به تغییر خویش است، و در عین حال پابندی به جنبه استدلالی بحث؛
۳. بهره‌مندی از میراث ادبی و اخلاقی گذشته و پیوند آرای امام بدان؛
۴. کوشش جهت ارائه نگاهی تازه و کارگشا به مباحث اخلاقی؛

۵. فراهم آوردن زمینه برای پیش بردن چنین مباحثی با تأکید بر نیازهای جامعه.

با توجه به این نکات، سلسله مباحث "امام خمینی علیه السلام و مفاهیم اخلاقی" فراهم آمد لیکن به دلیل تازگی ممکن است پرسش‌هایی را برانگیزاند که از آن استقبال می‌کنیم و همچون امام بر این باوریم که انتقاد و حتی تخطئه در نهایت، به سود انسان است.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام - قم

پیشگفتار

رفتار نیک و شایسته با مردم از دستورات اُکید اسلام است. دین اسلام به مسلمانان توصیه می‌کند با دیگران به نیکی برخورد نمایند و ارتباط پسندیده‌ای با مردم داشته باشند. خدا پیامبر خود را که رهبر و حاکم جامعه اسلامی بوده به خاطر اخلاق و الایش ستوده است. ﴿إِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾^۱.

حسن خلق از ارزش‌هایی است که در روایات بر آن تأکید شده و پیامبر گرامی اسلام ﷺ «حسن خلق را نصف دین»^۲ معرفی کرده است. امام خمینی روایات متعددی درباره حسن خلق در کتاب شریف شرح چهل حدیث آورده که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم: امام صادق علیه السلام فرمود: «خدای تعالی پیامبرانش را به مکارم اخلاق اختصاص داده است...»^۳

علی بن الحسین علیه السلام گوید: «رسول اکرم ﷺ فرمود: در روز قیامت در

۱. قلم (۶۸): ۴.

۲. الخصال، ص ۳۰، ح ۱۰۶، «حَسَنُ الْخُلُقِ نِصْفُ الدِّينِ».

۳. الکافی، ج ۲، ص ۵۶، ح ۲، «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَصَّ رُسُلَهُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ».

میزان اعمال کارهای شخص بهتر از حسن خُلق نگذارند»^۱.

امام باقر (ع) می‌فرماید: «به راستی کامل‌ترین مؤمنان در ایمان خوش خلق‌ترین آنهاست»^۲. و امام صادق (ع) فرمود: «نیکویی و حسن خلق دیار را آباد کنند و بر عمرها بیفزایند»^۳. و درباره سوء خلق که باعث فساد ایمان و ابتلای انسان به عذاب الهی می‌شود از امام صادق (ع) آورده: «به راستی چنانچه سرکه عسل را فاسد می‌کند خُلق بد ایمان را فاسد می‌نماید»^۴.

پیامبر (ص) فرمود: «خداوند تعالی از پذیرش توبه بد خلق خود داری می‌کند. گفته شد چرا ای پیامبر؟ فرمود: زیرا هرگاه از گناهی توبه کند در گناهی بزرگ‌تر از آن واقع می‌شود»^۵.

اهمیت حسن خلق در آن است که در روابط اشخاص نقش مهمی دارد و مسئولان نظام اسلامی را در جهت فلاح و رستگاری قرار داده و افراد جامعه اسلامی را به سوی ارزش‌های اسلامی سوق می‌دهد. توجه به ویژگی‌های اخلاقی مسئولان از دیدگاه امام خمینی از دو جهت مهم و در خور توجه است:

الف. امام خمینی سال‌ها در حوزه علمیه قم معلم اخلاق بوده و سخنان ایشان تأثیر فراوان و انکارناپذیری در روح و روان شاگردان و حاضران در درس داشته است. ایشان سال‌ها در زمینه محاسن اخلاقی و ردائیل آن

۱. همان، ص ۹۹، ح ۲، «مَا يَوْضَعُ فِي مِيزَانِ امْرِئٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَفْضَلُ مِنْ حَسَنِ الْخُلُقِ».

۲. همان، ح ۱، «إِنَّ أَكْمَلَ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا».

۳. همان، ص ۱۰۰، ح ۸، «الْبِرُّ وَحُسْنُ الْخُلُقِ يَعْمَرَانِ الدِّيَارَ وَيَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ».

۴. همان، ص ۳۲۱، ح ۳، «إِنْ سَوَّاءَ الْخُلُقِ لَيُفْسِدَ الْإِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الْخُلُقُ الْعَسَلَ».

۵. همان، ص ۳۲۱، ح ۲، «أَبَى اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - لِصَاحِبِ الْخُلُقِ السَّيِّئِ بِالتَّوْبَةِ. قِيلَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: لِأَنَّهُ إِذَا نَابَ مِنْ ذَنْبٍ وَقَعَ فِي ذَنْبٍ أَكْثَرَ مِنْهُ».

۶. شرح چهل حدیث، ص ۵۱۲-۵۱۳.

مطالعه داشته و آثاری اخلاقی از خود به جای گذاشته‌اند. امام در عرفان نیز استاد بوده و از اساتید بزرگواری مانند مرحوم شاه آبادی بهره برده و بر تهذیب نفس و کسب فضائل اخلاقی تأکید فراوانی داشته است. چنین شخصیت بزرگواری مسئولان و مدیران نظام را به تزکیه روح و روان خود توصیه می‌کند و نکات مهمی را که بایسته است یادآور می‌گردد.

ب. به طور کلی بیشتر این مسائل پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی به مناسبت‌های مختلف به مدیران نظام یادآوری می‌شود. بنابراین موضوعاتی را که بر آن تکیه می‌کند، جنبه کاربردی اجتماعی دارد. البته موقعیت زمانی و جوامع آن زمان محدودیتی را در بیان توصیه‌های ایشان باعث شده‌است. از این رو آنچه ذکر می‌شود ممکن است تمام اخلاقیات لازم برای یک مسئول نباشد؛ اما موارد اصلی و لازم آن، در توصیه‌های امام آمده است.

پیش از بیان ویژگی‌های اخلاقی به شرح و توضیح عنوان کتاب می‌پردازیم. عنوان پیشنهادی «اخلاق کارگزاران» بود که با توجه به آنچه ذکر خواهد شد، و با عنایت به این نکته که کتابی با این عنوان از مجموع فرمایشات امام قبلاً گردآوری و چاپ شده، عنوان «اخلاق مسئولان» را برگزیدیم.

اخلاق

اهل لغت، اخلاق را جمع خُلق دانسته‌اند، و خُلق و خُلق را به سبب و خوی معنا کرده‌اند.^۱ و در تفاوت خلق و خُلق گفته‌اند که خُلق مربوط به

۱. لسان العرب، ج ۴، ص ۱۹۴؛ تاج العروس، ج ۲۵، ص ۲۵۷؛ النهایه، ابن اثیر، ج ۲، ص ۷۰.

هیأت و صورت‌هایی است که با چشم دیده می‌شود و خُلُق یا خُلُق و یِزَة قوا و خصلت‌هایی است که با بصیرت دریافت می‌گردد.^۱ امام علی (ع) در این ارتباط سخنی دارند که می‌فرمایند:

«حُسْنُ الْخُلُقِ لِلنَّفْسِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ لِلْبَدَنِ»^۲

خوی پسندیده از آن نفس و روان است و زیبایی آفرینش از آن بدن.

برخی منابع روایی با توجه به آیه قرآن «إِنَّكَ تَقْلِي خُلُقِي عَظِيمٌ»^۳ بیشتر، از ترکیب حسن خُلُق استفاده کرده‌اند و برخی دیگر در اعرابگذاری روایات از جمله حُسْن خُلُق بهره برده‌اند؛ زیرا هر دو واژه به یک معنا است.

امام خمینی (ع) در معنای خُلُق می‌نویسد:

بدان که «خُلُق» عبارت از حالتی است در نفس، که انسان را دعوت به عمل می‌کند بدون رویه و فکر. مثلاً کسی که دارای خلق سخاوتمند است، آن خلق او را وادار به جود و انفاق کند، بدون آن که مقدماتی تشکیل دهد و مرجحاتی فکر کند، گویی یکی از افعال طبیعیّه اوست مثل دیدن و شنیدن.^۴

آنچه امام خمینی از علمای اخلاق نقل کرده‌اند، کسب خوی خوب و بد به سه صورت برای انسان حاصل می‌شود:

۱. حالت و خوی نفس ممکن است برخاسته از فطرت و طبیعت انسان باشد، چه در جانب خیر و سعادت یا شر و شقاوت.
۲. گاهی این اخلاق نفسانی، به وسیله عادت و معاشرت و تدبیر به دست می‌آید.

۳. گاهی از آغاز به وسیله تفکر و رویه حاصل شود تا ملکه گردد.^۱ با توجه به منشأ کسب خوی‌ها، می‌توان گفت که اخلاق از نظر امام شامل تمام رفتار و آداب اجتماعی است، و ایشان بر این نکته تکیه می‌کند که فطری و طبیعی بودن خلقی به معنای غیر قابل تغییر بودن آن نیست. بلکه جمیع ملکات و اخلاق نفسانی قابل تغییر و اصلاح است.^۲ در نتیجه بیان اخلاق پسندیده برای مسئولان نظام اسلامی و تکیه بر فرمایشات امام خمینی برای اصلاح رفتار کارگزارانی است که ممکن است دارای لغزش و خطا باشند. ما به ناچار، هم از اخلاق پسندیده و شایسته سخن خواهیم گفت و هم از رفتارها و خوی‌های ناپسندی که ایشان کارگزاران را از آن باز داشته‌اند.

مسئولان نظام اسلامی

ما در این کتاب به جای کارگزاران از واژه مسئولان استفاده کردیم، زیرا واژه کارگزار و کارگزاران در کلام امام خمینی کمتر به کار رفته است. ایشان این واژه را در معنای منفی آن مزدور و یا کارپرداز حکومت فاسد پهلوی و امریکا به کار گرفته‌اند. در صحیفه امام تنها یک بار واژه کارگزار به کار رفته، و در این مورد امریکا به عنوان کارگزار و عامل اصلی امور ایران معرفی شده است.^۳

واژه «کارگزاران» هفت بار در کلام امام آمده است. در شش مورد با نگاهی منفی به آن توجه شده، که به معنای مزدور، عامل بیگانه و دخالت

۱. همان.

۲. همان.

۳. صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۳۲۴.

۱. المفردات فی غریب القرآن، ص ۱۵۸.

۲. تصنیف غررالحکم، ص ۲۵۴.

۳. شرح چهل حدیث، ص ۵۱۰.

بیگانگان است. مانند: «کارگزاران اجانب استعمارگر»^۱ «کارگزاران سیاست امریکا»^۲ «کارگزاران ناشی و بی اراده حاکمیت سعودی»^۳ «کارگزاران سیاست امریکا»^۴ و «کارگزاران رژیم سابق»^۵. فقط در یک مورد، ایشان «کارگزاران» را در جنبه مثبت به کار گرفته‌اند و در این سخن شرایطی را برای کارگزاران، مدیران و رهبران نظام اسلامی در نظر گرفته‌اند.

خلاصه کلام اینکه بیان این واقعیت که در حکومت اسلامی بهای بیشتر و فزونتر از آن کسی است که تقوا داشته باشد، نه ثروت و مال و قدرت، و همه مدیران و کارگزاران و رهبران و روحانیون نظام و حکومت عدل موظفند که با فقرا و مستمندان و پابره‌نه‌ها بیشتر حشر و نشر و جلسه و مراوده و معارفه و رفاقت داشته باشند، تا متمکنین و مرفهین...^۶

اما واژه «مسئول» ۳۸۱ مورد، «مسئولیت» ۴۸۳ مورد، «مسئولند» ۲۰ مورد، «مسئولان» ۹۲ مورد و «مسئولین» ۲۰۲ مورد در صحیفه امام آمده است. با این که تعدادی از این کار برده‌ها بر گرفته از عنوان‌های مطالب کتاب است و در سخنان امام نیامده است. ولی در مجموع نشان می‌دهد که واژه مسئولان و مسئولین در دید اجتماعی امام خمینی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده، و جنبه مثبت دارد و نگاه ایشان به کسانی که در امور کشور دخالت داشته‌اند، نگاهی متعهدانه و مسئولانه بوده است. در

۱. همان، ج ۳، ص ۴۳۲.

۲. همان، ج ۱۸، ص ۳۳۰.

۳. همان، ج ۲۰، ص ۳۵۰.

۴. همان، ج ۱۸، ص ۳۳۰.

۵. همان، ج ۲۱، ص ۱۸۷.

۶. همان، ج ۲۰، ص ۳۴۰-۳۴۱.

واقع افرادی که در پی کسب انجام تکلیف و وظیفه خطیری هستند، لازم است رفتار و اخلاق آنان با دیگران متفاوت باشد.

در صحیفه امام حدود ۲۵ بار به حدیث شریف نبوی استناد شده است.

«كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»؛

تمام شما مسئولید و تمام شما مسئولید درباره افرادی که مدیریت آنان در اختیار شماست.

راعی در اینجا، به معنای مسئول می‌باشد و رعیت به معنای افرادی که تحت مدیریت دیگری است و نباید تعبیر رعیت را همسو با نظام ارباب و رعیت دانست و مدعی شد که امروز نظام شهروندی حاکم است، نه ارباب رعیتی. زیرا نه راعی به معنای ارباب یا چوپان است و نه رعیت به معنای نوکر ارباب. راعی کسی است که وظیفه دارد مدیریت و مسئولیت افراد و یا کاری را به درستی انجام دهد؛ یعنی انسان متعهد و مسئول. نووی در شرح صحیح مسلم برای معنای راعی در سخن رسول خدا ﷺ می‌نویسد:

راعی همان حافظ امین است که متعهد به انجام صلاح چیزی است که بر آن گمارده شده و آنچه تحت نظر وی می‌باشد. پس در معنای آن است که هر کسی که تحت نظر وی چیزی است، از او خواسته شده که به عدل و برابر آنچه مصلحت در دین و دنیا و متعلقات آن می‌باشد عمل کند.^۱

برابر این معنا هر کس در هر جایی، و در هر پست و مقامی انجام وظیفه می‌کند، باید تمام آنچه را که برای مصلحت آن کار لازم است انجام

۱. صحیح المسلم بشرح النووي، ج ۱۲، ص ۲۱۳، «الراعی هو الحافظ المؤمن الملتزم صلاح ما قام علیه و ما هو تحت نظره، فقیه أن کل من كان تحت نظره شیء فهو مطالب بالعدل والقيام بمصالحه فی دینه و دنياه و متعلقاته...».

دهد و چنانچه سرپرستی و مدیریت گروهی را به عهده دارد، باید برابر مصالح دینی و دنیوی آنان عمل کند، این معنا در کلامی از امام خمینی نقل شده است:

در تمشیت همه امور باید انسان آنچه را که مصلحت اسلام است، کسانی که متصدی امور هستند، آن چیزهایی که مصلحت اسلام است، آن چیزهایی که مصلحت ملت اسلام است در نظر بگیرند. از هواهای نفسانی که سرچشمه همه فسادها هست جلو بگیرند.^۱

این معنا از حدیث نبوی بخوبی استفاده می شود؛ زیرا ادامه حدیث نشان می دهد که سخن در این حدیث از مسئولیت است و بحث ارباب و رعیت بر حسب ناچسبی است که ربطی به معنای حدیث ندارد. از رسول خدا ﷺ نقل شده که فرمودند:

«أَلَا كُنتُمْ رَاعٍ وَكُنتُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَإَلَا مِيرُ رَاعٍ عَلَى النَّاسِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَامْرَأَةُ الرَّجُلِ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ بَعْلِهَا وَهُوَ مَسْئُولَةٌ عَنْ بَعْلِهَا وَرَعِيَّتُهَا وَالْعَبْدُ رَاعٍ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، أَلَا كُنتُمْ رَاعٍ وَكُنتُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ؟»^۲

آگاه باشید هر کدام از شما نگهبان و مسئولید؛ پس امام و رهبر نگهبان و مسئول مردم است. مرد نگهبان و مسئول خانواده اش می باشد و زن نگهبان خانه شوهر و فرزندان او و مسئول در برابر شوهرش می باشد. و غلام نگهبان مال آقای خویش و مسئول افراد تحت نظر وی می باشد. آگاه باشید هر کدام از شما نگهبان و مسئولید.

۱. صحیفه امام، ج ۱۹، ص ۳۷۶.

۲. سنن الکبری، بیهقی، ج ۸، ص ۱۶۰؛ سیری در نهج البلاغه، ص ۱۲۹.

روشن است که در این حدیث، افراد بار تبه های گوناگون، هم راعی و مسئول هستند و هم رعیت دارند؛ یعنی افرادی تحت مسئولیت آنها است.

انتخاب عنوان اخلاق مسئولان نظام اسلامی، بر اساس تأکیدی است که رهبر فقید جمهوری اسلامی بر مسئولیت و اخلاق و صفات مسئولان نظام و رفتار پسندیده آنها داشته اند.

امام در سخنی بر لزوم شایستگی های اخلاقی برای تمام مسئولان نظام اسلامی از بالاترین تا پایین ترین افراد تأکید می کند و مسئولیت را امتحانی الهی می شمارد.

ما امروز درباره خودمان و مسئولین کشور خودمان و ملت محترم خودمان عرض می کنیم، هر کس در هر مقامی که هست و هر مسئولیتی که دارد، همان مقام و همان مسئولیت امتحان اوست، امتحان مثلاً رئیس محترم جمهور، همان ریاست جمهورش است که آیا در این مقامی که هست چه می کند، افکار او چیست؟ اخلاق او در این زمینه چیست و اعمال او چیست و حتی خطرات قلب چیست؟ چیزهایی که در قلبش عبور می کند و می گذرد، اینها چیست و همین طور تمام مسئولین، مجلسی ها، آنهایی که مجلس هستند....^۱

در این نوشتار کوشش می شود تا مطالب اساسی در سه بخش:

۱. اصول بنیادی اخلاق مسئولان؛
۲. سلوک فردی و اجتماعی مسئولان؛
۳. آسیب های اخلاقی مسئولان بحث و بررسی شود.

۱. صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۳۰۷.

کتابنامه

- قرآن مجید، ترجمه محمد مهدی فولادوند، دارالقرآن الکریم، ۱۳۷۶ ش.
- آمدی، عبدالواحد، تصنیف غررالحکم، تحقیق مصطفی درایتی، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم.
- آمدی، عبدالواحد، شرح غررالحکم و درر الکلم، ترجمه و شرح آقا جمال محمد بن حسین خوانساری، انتشارات دانشگاه، تهران.
- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، انتشارات اسماعیلیان، قم.
- ابن منظور، لسان العرب، داراحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۸ ق.
- ابن اثیر، مبارک بن محمد جزری، النهاية في غريب الحديث و الاثر، انتشارات اسماعیلیان، قم.
- احمد میانجی، علی، مواقف الشیعه، مؤسسه نشر اسلامی، قم، ۱۴۱۶ ق.
- امام خمینی، انوار الهدایه، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران، ۱۳۷۲ ش.

امام خمینی، شرح چهل حدیث، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، قم، ۱۳۷۵ش.

امام خمینی، شرح حدیث جنود عقل و جهل، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران، ۱۳۷۷ش.

بیهقی، ابوبکر، سنن الکبری، دارالمعرفه، بیروت، ۱۴۱۳ق.

جمعة العروسی الحویزی، نور الثقلین، انتشارات اسماعیلیان، قم.

حاکم نیشابوری، محمد بن عبدالله، المستدرک علی الصحیحین، دارالمعرفه، بیروت.

حرّ عاملی، وسائل الشیعه، مؤسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث، قم، ۱۴۱۲ق.

حرّانی، ابن شعبه، تحف العقول، تحقیق علی اکبر غفاری، مؤسسه نشر اسلامی، قم.

ذاکری، علی اکبر، سیمای کارگزاران علی بن ابی طالب امیرالمؤمنین علیّه، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم.

ذاکری، علی اکبر، مدیریت و سیاست، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۸۰ش.

راغب اصفهانی، ابو القاسم حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، مکتبه المرتضویه، تهران.

روحانی، سید حمید، بررسی و تحلیلی از نهضت امام خمینی، چاپ مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام، تهران، بهار ۱۳۸۱ش.

زبیدی، محب الدین، تاج العروس، دارالهدایه، بیروت.

صحیفه امام، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران، ۱۳۷۸ش.

صدوق، محمد بن علی بابویه قمی، الخصال، تحقیق علی اکبر غفاری، مؤسسه نشر اسلامی، قم.

صدوق، محمد بن علی بابویه قمی، من لا یحضره الفقیه، تحقیق علی اکبر غفاری، مؤسسه نشر اسلامی، قم، ۱۴۰۴ق.

طبرسی، ابو علی فضل بن حسن، مجمع البیان، دارالمعرفه، بیروت.
قمی، عباس، سفینه البحار، تحقیق و نشر آستان قدس رضوی، ۴ جلد، مشهد.

کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۷ش.
لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و المواعظ، تحقیق حسین حسینی بیرجندی، دارالحديث، قم، ۱۳۷۶ش.

مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، داراحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ق.

مخبر دزفولی، عباس، قاموس الاخلاق، بوستان کتاب، قم، ۱۳۸۲ش.
مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، انتشارات صدرا، تهران.
مفید، محمد بن محمد بن النعمان العکبری، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، تحقیق و چاپ مؤسسه آل البيت، قم.

نراقی، مولی مهدی، علم اخلاق اسلامی (ترجمه جامع السعادات)، ترجمه جلال الدین مجتبوی، انتشارات حکمت با همکاری کنگره نراقیه، تهران، ۱۳۸۱ش.

نوری، محیی الدین، صحیح المسلم بشرح النووی، دارالکتاب العربی، بیروت، ۱۴۰۷ق.

نهج البلاغه، تحقیق صبحی صالح، بیروت.

نهج البلاغه، تحقیق و شرح عبده، منشورات اعلی، تهران.

نهج البلاغه، ترجمه و شرح علینقی فیض الاسلام، ۱۳۵۱ ش.

نهج البلاغه، ترجمه سید جعفر شهیدی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۶۹ ش.

وجدانی، مصطفی، سرگذشت‌های ویژه از زندگی حضرت امام خمینی، انتشارات پیام آزادی، تهران، ۱۳۶۹ ش.

زندگی آدمی، گاه به سان چرخ دنده زنگار گرفته به
کندی حرکت می‌کند و صدای آزاردهنده‌ای دارد.
آن چه آن را روان می‌کند و بدان صفا می‌بخشد، اخلاق
و معنویت است.

امام خمینی و مفاهیم اخلاقی، مجموعه‌ای است
که با استفاده از آموزه‌های نظری و سیره عملی امام
خمینی (ره) می‌کوشد، جوانان را با پاره‌ای از مفاهیم
اخلاق دینی آشنا سازد و در معنویت و صفای زندگی
سهمی داشته باشد.

برخی از عناوین این مجموعه عبارت است از:
اعتماد به نفس، اخلاق مسئولان، کرامت انسان، خرد
اجتماعی، انتقاد و انتقادپذیری، مدارا، عدالت و...

نشر عروج

تلفن: ۶۶۴۰۲۸۷۳ ۱۱۰۰۰ ریال

خلاق مسئولان مفاهیم اخلاقی د

۱۹۳۹-۳

مؤسسه چاپ و نشر عروج